

PREDGOVOR

Slovensko gledališče v letu 2017 praznuje pomembno obletnico, 150-letnico ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani. Šele z ustanovitvijo Dramatičnega društva leta 1867 so bili postavljeni temelji za razvoj slovenskega gledališča moderne dobe. Kolikšnega pomena je bila sama ustanovitev, pokaže shematična primerjava med nepreglednim bogastvom zvrsti, oblik in vsebin slovenskega gledališča danes in ubornimi zametki v času pred ustanovitvijo. Še nazorneje se to kaže v presenetljivem dejstvu, da je od trenutka, ko ni obstajalo nič razen fragmentarne predmoderne zgodovine in jasnega hotenja, do časa, ko lahko govorimo o slovenskem gledališču kot instituciji, preteklo samo pol stoletja. To dejstvo postane še osupljivejše, ko beremo razprave starejših raziskovalcev zgodovine slovenskega gledališča (Trstenjaka, Slodnjaka, Koblarja, Kalana, Mahnič, Moravca ...), ki se osredotočajo na toliko političnih, družbenih, kulturnih in razvojnih ovir ter čeri in zastojev na razvojni poti Društva, da se doseženi cilj ob njih kaže skoraj kot fantastično dejstvo. A gre najbrž za znano razliko v perspektivi oziroma daljavi pogleda: od blizu je videti na poti same težave in zastoje in vprašljive odločitve, pogled z zgodovinske razdalje pa jasneje pokaže, da so neopazni globlji tokovi »ladjo« vendarle ves čas, četudi po ovinkih, nosili v pravo smer.

Društvo, ki je formalno obstajalo do leta 1948, je prelomno zgodovinsko vlogo odigralo v prvih petdesetih letih svojega obstoja. V tem času je prehodilo pot od zgodnjega, še amatersko zasnovanega, a organiziranega delovanja (1867–1892) do dobe profesionalizacije (1892–1918), s tem pa postavilo temelje za novo stopnjo razvoja – dobo evropeizacije slovenskega gledališča (1918–1945). Seveda pa ta »zmagovita« pot k »najlepši iznajdbi človeškega duha na Slovenskem«¹ ni čudež razsvetljenega duha, temveč izhaja iz srečne zveze raznolikih zgodovinskih okoliščin. Temeljnega pomena je bilo vsesplošno jasno hotenje, ki se je na začetku druge polovice 19. stoletja rodilo med slovenskimi razumniki, da je treba ustanoviti institucijo, ki bo privedla do slovenskega gledališča. A nič manj pomembna ni vsa poprejšnja gledališka zgodovina, od Trubarjevega dialoga med očetom in sinom v Abecedniku prek gledališča jezuitov in kapucinov do Linharta in po njem Drabosnjaka, od gostujočih innsbruških komedijantov in laških operistov do zlasti 120-letnega predhodništva nemškega gledališča v Ljubljani (ustanovljenega l. 1765). Močan je zgled Antona Tomaža Linharta kot pionirja slovenskega modernega gledališča in zgodnjega predhodnika Dramatičnega društva. Šele vsi ti elementi so skupaj s splošnimi gledališkimi zgledi in vplivi časa (opaženimi pri večjih narodih) ter pomladjo narodov porodili zelo

---

¹ Tako o gledališču Josip Nolli v svoji Priročni knjigi za glediške diletante.

razširjeno zavest o nujnosti ustanovitve narodnega gledališča pri Slovencih. Utelesila pa se je že v prvih kulturnih združenjih, ki so jih leta 1848 porodile dolgo dremajoče težnje po nacionalni in kulturni osamosvojitvi in ki jih lahko imamo za zametke Dramatičnega društva: v Slovenskem društvu v Ljubljani (1848-1851), Gledališkem društvu (1850-1850) in Narodni čitalnici ljubljanski (1861-1867).

Ko je Slovenski gledališki inštitut sklenil skupaj z AGRFT zaznamovati 150-letnico Dramatičnega društva in s tem začetek organiziranega gledališkega življenja v Ljubljani in na Slovenskem, je imel pred očmi dvoje: organizirati pomembnemu jubileju posvečen znanstveni simpozij² in pa izdati znanstveno monografijo. Ker je Inštitut ta pomembni dogodek z začetka druge polovice 19. stoletja že zaznamoval s posebno, bogato izdajo svojih Dokumentov ob 100-letnici Dramatičnega društva (l. 1967), je tokrat začrtal drugačno perspektivo raziskovanja. Ta se je ponudila kar sama od sebe, saj so omenjeni Dokumenti iz l. 1967 tematizirali celotno slovensko gledališko zgodovino od protestantizma do 20. stoletja (slovensko moderno in predmoderno gledališče), samo Dramatično društvo pa je bilo pri tem zgolj eden od raziskovanih fenomenov. Pričujoča publikacija se zato osredinjeno posveča samemu Društvu, njegovi vlogi, njegovemu razvoju in njegovim dosežkom. Da bi dobili čim bolj večplastno podobo Društva v času in prostoru, smo začrtali vrsto perspektiv oziroma možnih tematizacij, od Dramatičnega društva na svoji razvojni poti v smislu zgodovinskih, kulturnozgodovinskih ali socioloških uvidov, do razvoja vseh notranjih elementov, ki Dramatično društvo oziroma slovensko gledališče konstituirajo: dramatike, repertoarja, gledališke ikonografije, poklicev, arhitekture itn.

Čeprav smo profiliranim publicistom na področju gledališke zgodovine dali proste roke pri izbiri teme, je nastala koherentna »freska« komplementarnih prispevkov, ki v veliki meri v skladu z omenjenimi izhodišči popisuje to najbolj prelomno obdobje v slovenski gledališki zgodovini. Prispevki denimo obravnavajo Dramatično društvo in njegov vpliv na razvoj slovenske dramatike, repertoarne značilnosti Društva tako na področju drame kot opere, dramatično šolo in začetke slovenskega gledališkega izobraževanja, nastanek in razvoj drugih dramatičnih društev v Sloveniji, zadnja desetletja Dramatičnega društva in njegovo likvidacijo, mejnike v razvoju Dramatičnega društva, nacionalno ikonografijo med letoma 1867 in 1918, začetke operne in baletne ustvarjalnosti, vprašanja gledališkega jezika časa ter postopno profesionalizacijo in specializacijo gledaliških poklicev. Med njimi najdemo tudi biografske prispevke, kakršna sta denimo prispevka o pionirju Društva Josipu Nolliju in opernem pevcu Emilu Scarii, in naposled prispevke z bolj specifičnimi temami, denimo o vlogi francoske igre in meščanske drame v repertoarju, o judovski tematiki v dramatici in repertoarju pa tudi o problemu »narodne« operete ter o fenomenu Tugomerja kot »slovenskega plemenskega junaka«.

Urednika

² Izveden 20. in 21. oktobra 2016 na Festivalu Borštnikovo srečanje v Mariboru.